ELS TREBALLS I LES CURES

De la conciliació a la dimensió pública de la vida quotidiana

Sara Moreno Colom

Aquesta ponència presenta un balanç de les polítiques de conciliació de la vida laboral, personal i familiar, amb el doble objectiu de mostrar-ne els seus límits i justificar la necessitat de considerar la dimensió pública de la vida quotidiana.

Conciliació: orígens del concepte

Els orígens etimològics del concepte conciliació remeten al mot llatí *conciliatio*. L'ús del terme està estretament vinculat al llenguatge legislatiu i, semànticament, fa referència a la mediació, sense imposició, entre dos àmbits contraris (Junter et al., 1999). Aquestes arrels etimològiques i semàntiques es mantenen fins a finals dels anys 90 del segle XX, quan la conciliació entra a formar part del vocabulari propi de les polítiques públiques de la Unió Europea. En concret, les polítiques de conciliació de la vida laboral i personal sorgeixen com a resultat del Consell Europeu Extraordinari sobre Ocupació celebrat a Luxemburg el 1997. Aquest Consell reconeix que els països membres de la UE han d'assumir una nova estratègia en matèria d'ocupació per a promocionar la participació de les dones al mercat

de treball. En aquest sentit, s'acorda com a objectiu arribar al 60% d'activitat laboral femenina l'any 2010, objectiu que s'eleva al 75% per a l'any 2020. Aquesta estratègia política pren el nom de conciliació i es materialitza en un conjunt de directives europees orientades a promoure els permisos laborals i els serveis d'atenció a la vida diària (Borràs et al., 2007).

> S'imposa una concepció de la conciliació que no qüestiona la divisió sexual del treball, contribueix a la invisibilitat de les tasques domèstiques i de cura i reforça l'organització social del temps productivista, fet que allunya les possibilitats de situar la vida de les persones al centre de les polítiques

El rerefons d'aquest escenari legislatiu ha estat objecte de diverses crítiques que han posat de manifest la lògica productivista i la ceguera de gènere que amaga el conjunt de polítiques impulsades al llarg d'aquests anys. En primer lloc, s'ha denunciat el plantejament enganyós de les polítiques de conciliació pel que fa a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Principalment, perquè la prioritat política ha estat l'increment de l'activitat laboral femenina i no la revisió de la divisió sexual del treball (Bettio, 1998; Junter et al., 1999). En segon lloc, s'ha assenyalat que la legislació i les polítiques només s'han focalitzat en el treball remunerat, tot contribuint a la invisibilització de la resta de treballs no remunerats però imprescindibles per a la vida humana (Torns, 2004; Stratigaki, 2004). En tercer lloc, s'ha apuntat que les polítiques de conciliació promogudes des de la UE han respòs més a les preocupacions demogràfiques i laborals dels països membres que a les necessitats de conciliació de la població ocupada. En aquest sentit, Maccines (2005) subratlla els interessos de la UE per incrementar les taxes de natalitat davant els creixents moviments migratoris. En definitiva, com apunta Saraceno (2006), la conciliació s'ha convertit en una paraula central de les polítiques socials europees a partir de la qual interaccionen polítiques laborals, demogràfiques i d'igualtat d'oportunitats.

Abordatge individual d'una problemàtica social

A banda de les polítiques, el balanç de les actuacions impulsades per les empreses posa de manifest com, sovint, les mesures de conciliació s'han gestionat des dels departaments de recursos humans. Aquesta pràctica accentua l'abordatge individual d'una problemàtica social tot reforçant la conciliació com una estratègia per combatre l'absentisme laboral, retenir la mà d'obra qualificada i individualitzar les relacions laborals. En última instància, doncs, s'ha perseguit l'increment de la productivitat i la competitivitat i no la igualtat d'oportunitats entre homes i dones (Moreno, 2009).

Des d'una perspectiva teòrica, s'observa que la conciliació emergeix com un concepte de gran potencial heurístic que permet focalitzar vells problemes relacionats amb les desigualtats de gènere en general i la invisibilitat del treball domèstic i el treball de cura en

particular. Però l'abús polític i social d'aquest concepte sembla restar-li capacitat transformadora per a la igualtat d'oportunitats efectiva entre homes i dones. Aquest abús comporta una certa institucionalització del concepte, i hi ha el risc d'esdevenir una finalitat per si mateixa que es presenta ideològicament neutra malgrat estar subjecte a interessos particulars. L'anul·lació de continguts polítics explica la ceguera de gènere que caracteritza bona part de les actuacions. Per dir-ho ras i curt, la majoria de polítiques de conciliació dissenyades al llarg dels darrers anys no serveixen perquè es presenten com una qüestió exclusivament "de i per a" les dones. En paraules de Stratigaki (2004), hi ha hagut un procés de cooptació del concepte que ha suposat la corrupció del seu significat inicial a favor de la flexibilització del mercat laboral i en contra de la igualtat d'oportunitats. S'imposa una concepció de la conciliació que no qüestiona la divisió sexual del treball, contribueix a la invisibilitat de les tasques domèstiques i de cura, i també reforça l'organització social del temps productivista que allunya les possibilitats de situar la vida de les persones al centre de les polítiques. En definitiva, la majoria de les polítiques de conciliació limiten la seva acció al mercat laboral amb l'objectiu de fomentar l'ocupabilitat de les mares treballadores. Contràriament, el principal repte hauria de ser orientar l'acció a l'esfera domèstica amb l'objectiu de fomentar la participació dels homes en el treball de cura de criatures i persones adultes dependents dins la llar.

En la mesura que s'identifica la llar com un espai social, cal analitzar què passa "de portes endins" per revisar l'organització social del treball de cura i garantir la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Les dades empíriques posen de manifest com, al llarg dels darrers trenta anys, ha crescut el nombre de dones presents en el mercat de treball. Ara bé, cal recordar que la millora quantitativa no ha suposat una millora qualitativa. La segregació horitzontal i vertical, la discriminació salarial i la persistència de l'assetjament sexual recorden que els homes, encara avui, són més i es troben en millors condicions laborals que les dones. Les desigualtats de gènere en l'àmbit laboral no desapareixen, es transformen. A més, la massiva incorporació de les dones al mercat de treball no s'ha vist acompanyada d'una massiva incorporació dels homes a l'àmbit domèstic. D'una banda, han augmentat les parelles de doble ingrés, on tots dos membres estan ocupats. Ara bé, en molts casos el temps parcial femení, o el teletreball, representen una falsa solució per a la conciliació, ja que justifica la major dedicació domèstica de les dones que tenen menor dedicació i major flexibilitat laboral (Borràs et al., 2009; Moreno, 2009).

> La massiva incorporació de les dones al mercat de treball no s'ha vist acompanyada d'una massiva incorporació dels homes a l'àmbit domèstic: elles viuen immerses en un permanent règim de doble presència on acumulen responsabilitats familiars i laborals

Les dades sobre usos de el temps mostren com les dones segueixen sent les principals responsables del treball domèstic i de cura. Elles viuen immerses en un permanent règim de doble presència on acumulen responsabilitats familiars i laborals. Altrament, s'observa un tímid creixement de la dedicació masculina a les tasques de la llar condicionat per l'edat

i el nivell d'estudis. Si bé persisteix la segregació per gènere d'aquestes tasques amb la seva masculinització i feminització. En relació al treball de cura, augmenta el temps que el pare i la mare dediquen a les criatures, encara que la naturalesa del mateix difereix segons el gènere. El temps del pare és flexible i de caràcter lúdic, mentre que el temps de la mare és rígid, quotidià i implica més treball que joc. L'altra cara de la moneda del treball de cura són les persones adultes dependents. En aquest cas, es tracta d'un temps de treball sobrevingut, incert i amb escasses satisfaccions per la persona que l'assumeix. En definitiva, el desequilibri entre les presències i absències dels homes i les dones dins l'àmbit laboral i domèstic explica la necessitat d'introduir la dimensió pública de la vida quotidiana en el disseny de les polítiques públiques.

Revisar l'organització social del treball de cura

El repte de reconèixer la vida quotidiana com un espai d'actuació ineludible per revisar l'organització social del treball de cura i repensar les polítiques públiques orientades a la igualtat es troba amb tres resistències socioculturals. En primer lloc, la resistència individual a permetre que l'administració pública reguli aspectes considerats de la vida privada. La llar representa la divisió simbòlica entre la vida pública i la vida privada. S'entén que el que passa de portes endins és competència exclusiva de les persones adultes que viuen en un mateix espai domèstic perquè tenen el dret de preservar la seva intimitat i privacitat. En segon lloc, emergeix la resistència social a reconèixer el valor del treball domèstic i de cura. Tot i el seu caràcter imprescindible per al desenvolupament de la vida, persisteix la manca de reconeixement social i econòmic. Com a conseqüència, els conflictes relacionats amb l'organització i distribució dels temps i treballs es perceben i viuen en clau individual quan, de facto, tenen un origen social. Finalment, en tercer lloc, emergeix la resistència política. En aquest sentit, cal preguntar-se fins a quin punt qui assumeix responsabilitats públiques està disposat a obrir la caixa negra que representa el conflicte quotidià de la divisió sexual del treball.

Introduir la dimensió pública de la vida quotidiana en el disseny de les polítiques obliga a revisar prioritats en l'acció de govern i considerar el conjunt d'activitats necessàries per a la reproducció de la vida humana. En aquest sentit, cal qüestionar l'imaginari col·lectiu que alimenta la idea de les llars com espais de privacitat i, per contra, plantejar en termes de drets i deures el que passa dins l'esfera domèstica. El coneixement acumulat evidencia que per assolir la igualtat entre homes i dones en l'àmbit públic és imprescindible comptar amb relacions igualitàries dins les llars. La societat serà més justa quan la ciutadania no tingui res a amagar dins de casa i pugui preservar la seva intimitat.

BIBLIOGRAFIA

Beneria, L. 1999. "El debate sobre el trabajo no remunerado". *Revista Internacional del Trabajo*, 118(3): 321-346.

Bettio, F. 1998. *Care in Europe*. Brusel·les: European Commission.

Bimbi, F. 1999. "Measurement, quality and social changes in reproduction time. The twofold

presence of women and the gift economy". A: O. Hufton; Y. Hravaritou (eds). *Gender and the Use of Time*. La Haya: Kluwer Law Int.

Borderias, C.; Carrasco, C.; Alemany, C. (eds) 1994. *Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales*. Madrid: FUHEM-Icaria.

Borràs, V.; Torns, T.; Moreno, S. 2007. "Las políticas de conciliación: políticas laborales versus políticas de tiempo" PAPERS. Revista de Sociologia, 83: 83-96.

Borràs, V.; Moreno, S.; Recio, C. 2009 "La incorporación de los hombres en la esfera doméstica" *Sociología del trabajo*, 67: 97-125.

Durán, M. A. 1988. *De puertas adentro*. Madrid: Instituto de la Mujer.

— 1991. "La conceptualización del trabajo en la sociedad contemporánea". *Economia y Sociología del Trabajo*, 13/14: 8-22.

Heller, A. 1977. *Sociología de la vida cotidiana*. Barcelona: Península.

Junter, H.; Loiseau, A.; Tobler, C. 1999. "Reconciliation of domestic and care work with paid work." A: O. Hufton; Y. Kravaritou (eds). *Gender and the use of time*. La Haya: Kluwer Law Int.

MacInnes, J. 2005. "Diez mitos sobre la conciliación de la vida laboral y familiar". *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 23(35-71).

Moreno, S. 2008. "Les polítiques dels temps a Europa: un calaix de sastre?", en de la Fuente Vázquez, M. (coord.) Polítiques locals del temps. Gènere, ciutat i benestar quotidià. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, pp. 47-69.

Moreno, S. 2009. "Las políticas de conciliación de la vida laboral, familiar y personal: ¿éxito o fracaso?" *Aequalitas. Revista jurídica de igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres*, 25: 46-51.

Moreno, S. 2009. "Uso del tiempo, desigualdades sociales y ciclo de vida" Política *y Sociedad*, 46 (3): 191-202.

Moreno, S. 2015. "Tiempo, trabajo y bienestar: relato de un conflicto cotidiano", en Enrique Martín Criado y Carlos Prieto (coords.) Conflictos por el tiempo: poder, relación salarial y relaciones de género (pp 145-168). Madrid: coedición Universidad Complutense de Madrid y el Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS).

Moreno, S. 2015. "The gendered division of housework time: Analysis of time use by type and daily frequency of household tasks" *Time & Society*, April (2).

Moreno, S. 2016. "Trabajo y tiempo: una controversia de género", en
D. Casassas (ed.), *Revertir el guión. Trabajos, derechos y libertad ante la contrarreforma del capitalismo*, Madrid: Los Libros de la Catarata.

Murillo, S. 1996. *El mito de la vida privada. De la entrega al tiempo propio*. Madrid: Siglo XXI editores.

Saraceno, C. 1989. "La struttura temporale della vita". A: C. Belloni; M. Rampazi (eds). *Tempo, spazio, attore sociale: tredici saggi per discuterne*. Milà: FrancoAngeli.

— 2006. "Usi e abusi del termine conciliazione" Economia & Laboro, 40: 31-34.

Torns, T. 2004. "Las políticas de tiempo: un reto para las políticas del estado del bienestar". TRABAJO-Revista de la Asociación Estatal de Centros Universitarios de RR.LL. y CC.TT. Núm. 3, 145-164.

Torns, T.; Borràs, V.; Moreno, S. 2004. *La vida quotidiana: exploració d'un marc conceptual i d'una proposta d'indicadors*. Ajuntament de Barcelona.

Torns, T.; Miguelez, F.; Borràs, V.; Moreno, S.; Recio, C. 2006. *Noves organitzacions del temps de treball. Balanç d'actuacions a la Unió Europea*. Barcelona: CESB-Ajuntament de Barcelona.

Torns, T.; Borràs, V.; Moreno, S.; Recio, C. 2006. *Les polítiques de temps: un debat obert*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Regidoria Nous Usos Socials del Temps a la Ciutat.

Torns, T.; Moreno, S .2008. "La conciliación de las jóvenes trabajadoras: nuevos discursos, viejos problemas, mismas soluciones" Revista Estudios de Juventud, 83: 101-119.

Sara Moreno Colom

Sara Moreno Colom és professora de Sociologia a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i investigadora del Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT-UAB) i de l'Institut d'Estudis del Treball (IET-UAB). Les seves principals línies d'investigació s'emmarquen en el camp de la sociologia del treball, la sociologia del temps i la sociologia del gènere. La seva activitat investigadora s'ha especialitzat en l'anàlisi de la feina, el temps i la vida quotidiana, amb especial atenció a les desigualtats socials, el benestar i les polítiques públiques. És Doctora en Sociologia per la UAB i actualment ocupa el càrrec de vicedegana de Relacions Institucionals de la Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia de la mateixa universitat. Ha escrit diverses publicacions i és coautora del llibre *Revertir el guión. Trabajos, derechos y libertad* (2016), que aborda la qüestió dels treballs des de la perspectiva dels drets socials.